

Den ugifte mors sosiale bakgrunn

YRKE

Yrke, utdanning og økonomi må sies å være uløselig knyttet sammen. Dess bedre utdanning, dess bedre betalt vil ens yrke være. Og ikke bare det, – en person som har relativt bra utdanning, kommer ofte fra en familie med en relativt bra økonomi.¹ Vi skal i det følgende ta for oss disse tre begreper og vurdere dem på bakgrunn av vårt intervjumateriale og en del andre kilder.

Under analysen av fødsler utenfor ekteskap i Oslo viste det seg at mer enn halvdel av de kvinner som fødte barn utenfor ekteskap hadde et lavt kvalifisert yrke.² Omkring en sjettedel av kvinnene hadde det vi kalte et middels kvalifisert yrke, og bare en tjuendedel hadde et høyt kvalifisert yrke. En fjerdedel av kvinnene var hjemmевærende. Det yrke som ble lagt til grunn for yrkesgruppe-tilhørigheten, var det yrke som kvinnen hadde omkring den tid fødselen fant sted.

For de ugifte mødre som vi intervjuet var yrkesgruppe-tilhørigheten for høyt og middels kvalifiserte yrker omtrent den samme som for kvinner som fødte barn utenfor ekteskap (Tabell 1). Med hensyn til lavt kvalifiserte yrker (yrkesgruppe 3) og kvinner uten

De ugifte mødres yrkesgruppetilhørighet.

Tabell 1.

Yrkesgruppe	Relative tall
1 (høyt kvalifisert)	8
2 (middels kvalifisert)	21
3 (lavt kvalifisert)	27
Hjemmeværende eller uten yrke	44
	100 prosent
	N = 77

yrke var det store forskjeller. Blant de ugifte mødre var det omkring en fjerdedel som hadde et lavt kvalifisert yrke (dvs. omkring halvparten så mange som blant kvinner som fødte barn utenfor ekteskap) mens opp mot halvparten av mødrene var hjemmeværende (eller nesten dobbelt så mange hjemmeværende i vårt intervjumateriale). En forklaring på dette kan være at forskjellige selektive faktorer kan ha gjort seg gjeldende, enten med hensyn til vårt utvalg, eller med hensyn til hvilke ugifte mødre som først gifter seg. En rimeligere forklaring ligger vel i den selektive virkning av den kommunale morstrygd.³ Denne trygd er såpass liten at de kvinner som hittil har hatt et middels eller høyt kvalifisert yrke med tilsvarende inntekter, heller vil fort tilbake til yrkeslivet enn søke morstrygd. Det er de yngste, de som ikke før har hatt arbeid utenfor hjemmet, og de som har hatt et lavt kvalifisert yrke med forholdsvis liten inntekt, som søker og får morstrygd. Ganske visst er morstrygden også tenkt som en påskjøtning av arbeidsinntekt, og for samtlige, bortsett fra to, av disse ugifte mødre består arbeidet i å føre hus for foreldrene, dersom

kvinnen bor hjemme, og ellers for seg selv og barnet. Bare to av de ugifte mødre mottar morstrygd for å kunne gå på skole.⁴

Barnas alder har liten innvirkning på hvorvidt de ugifte mødre er yrkesutøvere. Dette stemmer overens med det vi tidligere fant, nemlig at mens gifte mødres arbeid utenfor hjemmet er sterkt avhengig av det yngste barns alder, så deltar de ugifte mødre i yrkeslivet nesten uten hensyn til barnets alder.⁵

Det var 52 prosent av mødrene som var yrkeskvinner, og alle hadde heldagspost. Arbeidstiden varierte fra 35 timer til 72 timer i uken, med en gjennomsnittlig arbeidstid på 44 timer i uken for hele gruppen. Den ene som oppga at hun hadde en arbeidsuke på 72 timer var ansatt som hushjelp, og hun var den eneste av dem vi møtte som ble virkelig grovt utnyttet. Foruten sin arbeidsinnsats måtte hun betale en del av bidraget fra faren som «husleie».

Bare en enkelt av kvinnene oppga at hun hadde et biyrke ved siden av hovedyrket. I dette tilfelle var det som barnevakt om kvelden.

UTDANNING

For å forstå hvorfor så mange av de ugifte mødre bare kan få et lavt kvalifisert yrke, er det nødvendig å se på deres utdanning. Det viste seg at det var 35 prosent av mødrene hvis høyeste fullførte skoleutdanning besto av folkeskolen. Det var 42 prosent som hadde fullført framhaldsskole, 7 prosent var blitt ferdig med folkehøyskole eller ungdomsskole, mens 10 prosent

hadde fått eksamen fra middel- eller realskole og 6 prosent hadde artium.

Andelen av de ugifte mødre som tok en høyere almenutdannelse avviker noe fra det vi ellers finner i befolkningen. I folketellingen 1960 blir det opplyst at 15 prosent av alle kvinner som ble født 1931–40 hadde real- eller middelsskoleeksamen som høyeste fullførte skole, og 8 prosent av de kvinner som ble født 1931–40 hadde eksamen artium.⁹ De fleste av de ugifte mødre som ble intervjuet ble født etter 1931–40, og tallene er derfor ikke direkte sammenlignbare. Dessuten fant intervjuingen sted fire år etter folketellingen. Da en stadig større del av den kvinnelige befolkning får en høyere almenutdannelse, betyr dette at de ugifte mødre har fått mindre del i denne utdannelse enn den øvrige befolkning. Det var bare en liten gruppe i vårt utvalg som var blitt avbrutt i skolegangen på grunn av svangerskapet. En av disse mødre tok eksamen (realskole) etter at barnet ble født.

Ser vi på de ugifte mødres yrkesutdanning, var det 59 prosent av mødrene som oppga at de ikke hadde noen spesiell utdanning, hverken av kortvarige kurser, læreplasser eller annet. Det var 8 prosent som hadde hatt et kortvarig kurs eller tatt brevscole, mens 14 prosent hadde en halv-årig yrkesutdanning og 10 prosent hadde en yrkesutdanning som hadde vart ett eller to år. Det var 5 prosent av mødrene som hadde fullført en to-årig skole, og det var 3 prosent som hadde høyskole eller universitetsutdanning.

Også her ville det være rimelig å tro at svangerskapet hadde avbrutt kvinnen under utdanning, men

dette er bare tilfelle for noen få av kvinnene. Det virker som om de fleste av disse kvinner egentlig ikke hadde noe behov for videreutdanning. Men for mange av dem har deres nye situasjon skapt nye behov i den retning. På spørsmålet om de kunne tenke seg en videre utdanning, var det 30 prosent som svarte at de gjerne ville ha en videre utdanning. Det var ytterligere 16 prosent som kunne ønske seg en videre utdanning dersom forholdene lå bedre til rette, dvs. dersom økonomien var bedre og dersom mulighetene for å få barnet passet var bedre. Men det var bare de færreste som turde ønske seg en langvarig utdanning, og 29 prosent av mødrene uttrykte bare ønske om et kortvarig kurs. Det var 4 prosent som gjerne ville ha en ett-årig utdanning, andre 4 prosent ville gjerne ha en to-årig utdanning, og 9 prosent mente å kunne klare en tre- eller fire-årig utdanning dersom de fikk moralsk og økonomisk støtte og hjelp til pass av barnet. Av dem som *ikke* ønsket noen ekstra utdanning, var det omkring en tredjedel som enten syntes at den utdanning de hadde var tilfredsstillende eller også likte den nåværende jobb så godt at de ikke ønsket å forlate den. De andre som ikke ønsket å benytte et eventuelt tilbud om utdanning, oppga enten at de ikke hadde tid, ikke hadde råd, ikke var flinke nok, var for gamle, eller simpelthen ikke orket mer. Det var flest i den siste kategori.

For å finne fram til hvilke nye kunnskaper de ugifte mødre eventuelt ville være interessert i å tilegne seg, ble det laget en liste over tjuufem forskjellige kunnskapsområder som intervjupersonene ble forelagt.⁷ De

ble da spurt om hvilke tre av disse kunnskaper de hadde savnet mest. Det viste seg at som, vedlikehold av klær og tekstiler ble nevnt av nesten halvdel av mødrene. Omkring en tredjedel av mødrene ville gjerne vite mer om barns behov og utvikling. En sjettedel av mødrene ville gjerne vite mer om innredning og vedlikehold av hjemmet, en sjettedel nevnte forvaltning av utstyr og inntekter som vesentlig og en sjettedel ville gjerne ha en god *yrkesutdanning*, annen enn for husmorarbeidet. Ellers var det ingen kunnskaper som stakk seg fram som vesentlige for større grupper av ugifte mødre.

I en undersøkelse som samtidig ble foretatt i Norge blant gifte husmødre med barn, ble det samme spørsmål anvendt.⁸ Den dominerende interesse for nye kunnskaper blant husmødrene lå på områdene spedbarnstell og barns behov og utvikling. Ved en oppdeling av interessene i hjemmet – versus ute-orienterte interesser var det 38 prosent av husmødrene som hadde ute-orienterte interesser, mens det var 87 prosent av de ugifte mødre som hadde slike interesser. Storparten av de ugifte mødre oppfatter seg selv som en ufullstendig familie som trenger komplettering med en mann og far for å bli en familie, og storparten av de ugifte mødre er uten den selvstendige boligenhet som skaper et fysisk definert hjem. Deres interesser avspeiler dette forhold, dels fordi de er nødt for å orientere seg utover dersom de med tiden skal kunne få sitt eget hjem og ektefelle, og dels fordi de færreste av dem har et hjem i den egentlige forstand av ordet å være orientert mot.

ØKONOMI

Hver gang de ugifte mødres problemer har vært diskutert offentlig, har deres økonomiske situasjon vært et vesentlig moment i diskusjonen. Siste gang dette var oppe var i forbindelse med den nye loven om enke- og morstrygd, og spørsmålet ble da stilt om det virkelig var så at ugifte mødre var dårligere økonomisk stilt enn andre enslige mødre.

Fra vårt materiale hadde vi ikke mulighet for å gi svar på et slikt spørsmål. I stedet henvendte vi oss til Oslo Ligningsvesen.⁹ Her fikk vi den gjennomsnittlige skattbare inntekt for alle enslige mødre som hadde ett barn og betalte skatt i Oslo 1962. En tilsvarende tabell ble laget for ugifte mødre. Resultatene ser vi i Tabell 2, og tallene forteller oss tydelig at i gjennomsnitt har de ugifte mødre en betydelig lavere inntekt enn andre enslige mødre. At dette ikke bare skyldes at de ugifte mødre er en god del yngre enn andre enslige mødre, fremgår også av tabellen. Innenfor samtlige fem-års intervaller har de ugifte mødre lavere inntekter enn de andre enslige mødre. Forskjellen blir enda mer markert når vi husker på at i kolonnen med *alle* enslige mødre er også inkludert de ugifte mødre. Ellers ser vi at for samtlige enslige mødre gjelder det at deres inntekter stort sett stiger med stigende alder.

I kolonnen lengst til høyre i samme tabell finner vi den gjennomsnittlige inntekt til de ugifte mødre som var med i intervju-undersøkelsen. Denne inntekt er korrigert på en slik måte at den, dersom forholdene ikke forandrer seg vesentlig, skulle svare til den skatt-

De skattbare, gjennomsnittlige inntektene til alle enslige mødre med ett barn i Oslo 1962 ifølge Oslo Ligningsvesen, og inntektene til de ugifte mødre som ble intervjuet våren 1964.

Tabell 2.

Morens alder	Gjennomsnittlig skattbar inntekt for 1962, ifølge Oslo Ligningsvesen		Korrigert, gjennomsnitt- lig skattbar inntekt for de ugifte mødre som ble intervjuet våren 1964
	Alle enslige mødre med ett barn	Alle ugifte mødre med ett barn	
15—19 år	4 320	3 525	3 882
20—24 år	7 627	7 294	7 704
25—29 år	10 374	9 482	9 071
30—39 år	11 407	9 115	14 240
40—49 år	12 649	10 890	10 342
Over 50 år	14 323	13 013	8 354
Gjennomsnitt- lig inntekt	12 350 N = 732*	9 070 N = 135*	8 969 N = 77

* Dette representerer en fjerdedel av totalutvalget.

bare inntekt som mødrene kommer til å ha i 1964.¹⁰ (Det var ikke mulig å bruke den skattbare inntekt for 1963 fordi en stor del av våre intervjupersoner først ble ugifte mødre dette år.) Dette betyr at ved en sammenligning mellom inntektene for alle ugifte mødre og inntektene for de intervjuede ugifte mødre må man ta hensyn til en tidsforskjell på to år. Vi skulle altså forvente at de intervjuede ugifte mødre hadde større inntekter enn de andre ugifte mødre (fordi kronens verdi er falt). Dette er bare delvis tilfelle. Hvilket selvfølgelig *ikke* betyr at ugifte mødre i dag har relativt mindre inntekter enn ugifte mødre hadde for to år siden. Det betyr først og fremst at de litt eldre

ugifte mødre som er best stilt økonomisk, ikke er kommet med i vårt materiale. Dette er et inntrykk vi tidligere har hatt, men vi har ikke hatt materiale til å vise det.

Men de skattbare inntekter er ikke nødvendigvis et uttrykk for den virkelige økonomi, og vi ønsket derfor også å finne fram til de faktiske midler som sto til rådighet for den ugifte mor. Vi har tidligere sett at for eksempel familien trer hjelpende til.

Det var imidlertid svært vanskelig å få en oversikt over de ugifte mødres økonomi fordi inntektene varierte fra måned til måned og fordi de delvis besto av naturalier. Ett av resultatene vi kom fram til ble *bruttoinntekt* pr. måned (Tabell 3). I dette beløp ble inkludert inntekter fra hoved- og biyrke, enhver form for

De ugifte mødres gjennomsnittlige brutto- og nettoinntekter
T a b e l l 3. pr. måned.

Morens alder	Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alle ugifte mødre pr. måned i kroner	Gjennomsnittlig inntekt bare ved hovedyrke, for de ugifte mødre som hadde eget yrke, pr. måned, i kroner
Under 18 år	645	—
18—19 år	735	730
20—24 år	945	856
25—29 år	1016	1271
30—34 år	1624	1482
35—39 år	1190	1262
40—44 år	995	1193
Gjennomsnitt pr. måned	996 N = 77	1068 N = 41

offentlig hjelp såsom barne-, mors- og forsorgertrygd, bidrag fra barnets far, renter av formue, inntekt ved fremleie, direkte tilskudd i form av penger fra familie og andre, og tilskudd i form av kost og losji.¹¹ Tidspunktet for inntekten ble tatt i den måned intervjuet ble foretatt (mars, april, mai) under hensyntagen til spesielt store utsving.

Som vi ser er det også de yngste mødre som har den laveste bruttoinntekt. Med stigende alder kommer en stigende inntekt, inntil kvinnen runder de 40 år, for da ser det ut som om inntektene igjen blir mindre. Dette skyldes dels den tidligere omtalte skjevhet i materialet. Men det skyldes også at de eldre kvinner ikke får hjelp hjemmefra, enten fordi foreldrene er for gamle eller fordi de er døde.

Som det også fremgår av Tabell 3, har de ugifte mødre som er ute i yrkeslivet, en betydelig bedre økonomisk situasjon enn de hjemmeværende ugifte mødre. Til gjengjeld har de også betydelig større utgifter enn de hjemmeværende mødre, så den forskjell i økonomi som kommer fram, er ikke fullt så stor som det ser ut for.

BOLIGFORHOLD

Det var 24 prosent av de ugifte mødre som ved tidspunktet for undersøkelsen hadde en selvstendig bolig-enhet.¹² Halvdelen av disse eide selv den leilighet (det hus) de bodde i. Det var 13 prosent av mødrene som bodde på et leid værelse, og de 6 prosent av kvinnene som bodde hos arbeidsgiveren, kommer for så vidt inn

under samme kategori. Nesten halvdel av mødrene bodde hjemme hos foreldrene, og som vi tidligere har sett, innebar dette fordeler utover de rent økonomiske og praktiske foranstaltninger, med felles husholdning og felles pass av barnet. Ulempene besto av de daglige gnisninger som oppsto når leiligheten var trang og det var flere som skulle oppdra og ta ansvaret for barnet.

At de ugifte mødres boligforhold er trange, kommer fram når vi ser på hvor mange rom moren og barnet hadde til rådighet (eventuelt kjøkken og bad er ikke regnet med).¹³ I hele 82 prosent av tilfellene var det minst to mennesker i ett rom. I 30 prosent av disse tilfellene bodde det en annen enn moren og hennes barn på ett rom. Der det var flere enn moren og barnet på ett rom, var det bare i ett tilfelle barnets far, ellers var det mormoren, søstre, venninner, og i et enkelt tilfelle morfaren. Ser vi på romstandarden i Oslo i 1960 var det av alle to-persons familiene 7 prosent som bodde på ett rom uten kjøkken, 30 prosent som bodde i ett-roms leilighet og 12 prosent som bodde i to-roms leilighet.¹⁴ Dette betyr at den ugifte mors boligstandard er lavere enn den øvrige Oslo-befolknings, men siden tallene ikke er direkte sammenlignbare, sier de intet om hvor *meget* lavere de ugifte mødres boligstandard er.

Til ytterligere belysning av boligforholdene ble mødrene spurt om hvor mange kvadratmeter gulvflate de og barnet disponerte for seg selv (igjen uten kjøkken og bad). Hvor flere personer delte rom eller leilighet, ble gulvflaten delt på antall personer. Nester

en femtedel av mødrene hadde mindre enn 10 m² gulvflate til rådighet for seg og barnet, og i alt 41 prosent hadde 20 m² eller mindre til disposisjon.

Det er 33 prosent av mødrene som hadde eget kjøkken og 64 prosent som hadde adgang til kjøkken. For noen av dem som oppga at de hadde eget kjøkken, besto «kjøkkenet» av en kokeplate og en vask i et hjørne av rommet. Tjuetre prosent av mødrene hadde eget bad og 39 prosent hadde adgang til bad.

Mer enn en fjerdedel av mødrene betalte ikke husleie, fordi de bodde gratis hjemme hos foreldrene.¹⁵ Alle de mødre som betalte husleie, betalte gjennomsnittlig 126 kroner i måneden (uten varme). Siden det er så få som eier egen leilighet, var det ikke rart at 88 prosent oppga at de ikke hadde betalt innskudd for boligen. Andre 9 prosent hadde betalt innskudd som varierte fra 3 000 kroner til 11 000 kroner, og alle bortsett fra én person forventet å få pengene tilbake dersom de flyttet.

Etter å ha sett at de ugifte mødres boligforhold ikke er særlig bra, var det overraskende å få vite at 29 prosent av mødrene var «meget tilfreds» med boligforholdene, mens 39 prosent var «middels tilfreds» og 31 prosent «utilfreds» med boligforholdene. For å forstå dette er det nok nødvendig å bringe tidsperspektivet inn. Det er ingen tvil om at de fleste av disse kvinner er tilfreds med sin nåværende situasjon fordi de ser den i lys av de omstendigheter de befinner seg i. De har lave inntekter som betinger en tilsvarende lav husleie, og de har bruk for den praktiske hjelp som mormoren i mange tilfeller gir dem.

Spør vi nemlig videre om mødrene har noen klager angående boligforholdene, var det bare 21 prosent som opprettholdt at de ingen klager hadde. Alle de andre ønsket innenfor en overskuelig fremtid en annen og bedre bolig. For de fleste gjaldt det at de enten ønsket en større bolig eller egen bolig.

Dette ønsket om en annen og bedre bolig kommer også til uttrykk når det i en helt annen sammenheng ble spurt om hva slags ønsker den ugifte mor hadde for fremtiden. Det som oftest ble nevnt, var ønsket om et annet sted å bo. Når dette i høyere grad ble oppfattet som et *fremtidig* og ikke et *nåtidig* ønske, skyldes det sikkert de ugifte mødres realistiske vurdering av sjansene til å få en selvstendig bolig. Da vi innførte en forbedret økonomi som variabel og spurte hva et pengebeløp på kr. 10 000 ville bli brukt til, fikk en ny og bedre bolig omgående første prioritet igjen.

Mødrehjelpen i Danmark har en stor leiegård hvor bare ugifte mødre kan få bo. Alle mødrene har sin egen leilighet og det finnes felles kantine, vaskeri og daghjem for barna. De ugifte mødre vi intervjuet, ble fortalt om dette og spurt om de kunne tenke seg å bo et sånt sted dersom noe lignende ble bygd i Oslo. Det var 47 prosent av mødrene som svarte ja og 43 prosent som svarte nei, mens 10 prosent ikke visste hva de skulle svare. Svarene fordelte seg på samme måte for de mødre som hadde helt små barn og for mødre med litt større barn. Noen av mødrene begrunnet sin positive holdning til en slik leiegård med at de da kunne bo sammen med kvinner som hadde samme bakgrunn som de selv. Akkurat det motsatte syn ble

hevdet av halvdel av de kvinner som *ikke* ville inn i et slikt felles-prosjekt. De fant det ikke riktig at ugifte mødre skulle skilles ut som en egen klasse i samfunnet. Noen mente til og med at et sånt miljø ville være skadelig for barna, både fordi de alltid ville være omgitt av bare kvinner, og fordi de ville bli stemplet i forhold til andre barn. En del av kvinnene mente at som en midlertidig ordning i en overgangsperiode måtte et opphold i en slik leiegård være av verdi. Av dem som var stemt for å få reist et slikt hus, ble alle de økonomiske og praktiske fordeler fremhevet. Spesielt ble det understreket at på et slikt sted ville barnet unngå påkjenningen av den daglige transport til og fra daghemmet og at moren med kantine og vaskeri i nærheten ville få frigjort en større del av sin dag til å være sammen med barnet. Prosjektet rører åpenbart ved noe vesentlig i den ugifte mors situasjon, for argumentene både for og imot er sterkt følelsesmessig betonet.

PROBLEMER OG ØNSKER

Det var en utbredt mening blant flertallet av de ugifte mødre at man fra offentlig hold burde skape bedre betingelser for ugifte mødre. Det mest fremtredende ønske var igjen bedre bolig, deretter fulgte ønsket om mer økonomisk støtte. Fra en god del av mødrene kom det fram at den økonomiske støtte ikke nødvendigvis skulle komme fra det offentlige, men at det var det offentliges plikt å sørge for at farens bidrag til barnet ble et realistisk i stedet for et symbolsk bidrag.

Det ble også nevnt at en ugift mor som til daglig klarer seg selv, burde få økonomisk hjelp når barnet ble sykt, enten slik at hun selv kunne bli hjemme eller slik at hun omgående kunne sikre seg kvalifisert hjelp. Dette problem ble nevnt ofte, og det virket som om husmorvikarordningen ikke var effektiv. Det tredje største ønske fra de ugifte mødres side gjaldt utbyggingen av flere og mer desentraliserte daghjemsplasser. Selv om ugifte mødre har første rett til daghjemsplasser, var det noen få som ikke hadde fått barnet inn da de ønsket det, og andre måtte reise lange veier for å få barnet anbrakt innen de begynte på arbeidsplassen.

Utover disse få ønsker var det få av mødrene som hadde gjort seg opp en mening om hva det kunne gjøres for dem dersom det fra det offentliges side skulle settes i verk tiltak. De fleste av mødrene hadde ikke tenkt igjennom disse ting, utover praktiske forslag til løsninger på mer akutte situasjoner de hadde stått overfor. Dette var sikkert en funksjon av at de ikke regnet med å forbli ugifte mødre særlig lenge, og derfor ikke identifiserte seg med andre ugifte mødre som en felles gruppe med felles problemer som kanskje kunne løses kollektivt. Det var imidlertid en liten gruppe av ugifte mødre, karakterisert ved en noe høyere utdannelse og en noe høyere alder enn gjennomsnittet og et noe mer betinget ønske om ekteskap, som hadde tenkt igjennom sin egen stilling og som var mer spesifikke i sine ønsker og krav til det offentlige. Noen av de ting som ble nevnt, var en sentral instans for tiltak som gjelder ugifte mødre, opplysning om

de rettigheter som mødrene har, hjelp til søknader, sosialkurator-virksomhet, hjelp til en real utdannelse og ikke bare tillatelse til å gå på kortere kurser, sidestilling med andre enslige mødre, anerkjennelse av mor og barn som en to-personer-familie og de dermed følgende rettigheter på boligmarkedet, skattelettelser p.g.a. de store ekstra utgifter som en enslig forsorger har, slippe å betale skatt av bidraget, effektiv hjelp til å få det krevd inn slik at det kommer til tiden, slippe moralprekener fra offentlige instanser, m.m.

På spørsmålet om hva slags ønsker de ugifte mødre hadde for fremtiden, var det igjen ønsket om bolig som dominerte, tett etterfulgt av ønsket om snarlig ekteskap. Andre og mindre fremtredende ønsker så som god helse, god fremtid for barnet, arbeid en trives med o.l. var den slags generelle ønsker som ikke er spesifikke for ugifte mødre.

På spørsmålet om hva slags råd de ugifte mødre ville gi til andre piker i samme situasjon, så var det 59 prosent av kvinnene som mente at først og fremst skal den ugifte mor gjøre alt for å få beholde barnet, siden skal nok alt det andre ordne seg. Andre råd var slike som «man må gjøre det beste ut av en vanskelig situasjon», «ikke miste humøret» o.l. Av spesifikke råd var det mange som sa at ugifte mødre må legge beskjedenhet til side og gå til alle de offentlige kontorer som trengs for å få hjelp.

Dette råd kunne sikkert komme vel med til de kvinner som skal bli ugifte mødre, for bare få av de ugifte mødre vi intervjuet visste nok om de rettigheter de hadde og de muligheter som fantes til å få

hjelp. En tredjedel av mødrene hadde aldri vært innom et offentlig kontor qua ugifte mødre, bortsett fra Bidragsfogdens kontor. Halvdelen av mødrene hadde vært der mer enn én gang, og nærmere to tredjedeler av mødrene var tilfredse med hjelpen de fikk der. På Mødrehygienekontoret var det 39 prosent av mødrene som hadde vært, og nesten samtlige følte takknemlighet over hjelpen de fikk der. Bortsett fra de mødrene som hadde vært der, var det ingen av de andre ugifte mødre som visste om Mødrehygienekontoret. Blant dem som hadde vært i Trygdekassen, Helserådet, på sosialkontoret og på barnevernskontoret, var det en del klager over behandlingen, flest fra barnevernskontoret og færrest fra Helserådet.

Det var ikke visse grupper av ugifte mødre som sto fram som spesielt pessimistiske/optimistiske med hensyn til fremtiden, eller visse grupper som følte seg mer urettferdig behandlet enn andre og som klaget konsistent over alle offentlige kontorer.

SAMMENDRAG

I Danmark ble det på initiativ av de danske kvinneforeninger i 1948 nedsatt en kommisjon til å undersøke den enslige mors kår. Myndighetene var interessert i å fremme en slik undersøkelse, og gjennom et nært samarbeid med folkeregisteret, skattevesenet, mødrehjelpen, overpresidiet, politiet m.fl. lyktes det å bringe til veie et rikt materiale til belysning av situasjonen.¹⁰ Man tok for seg alle de enslige mødre i Københavns kommune som hadde ett eller flere

hjemneværende barn under 18 år, og undersøkelsen omfattet både ugifte mødre, enker og skilte.

Resultatene viste blant annet at enslige mødre hadde betydelig lavere inntekter enn andre forsorgere, at deres boligforhold var betydelig dårligere og at deres barn hadde dårligere utdannelsesmuligheter enn andre barn. Dette var vilkårene *etter* at de var blitt enslige mødre.

For våre formål er det viktig å se på fordelingene for *ugifte* mødre, som i København utgjorde 17 prosent av alle enslige mødre. Det viste seg at de ugifte mødre sammenlignet med andre enslige mødre gjennomsnittlig hadde en litt lavere inntekt ved eget yrke og at de gjennomsnittlig fikk en betydelig mindre økonomisk hjelp fra samfunnet. Deres boligforhold var noe dårligere og deres gjennomsnittsalder var en god del lavere enn hos de øvrige enslige mødre.

En svensk undersøkelse som i opplegg stort sett ligner den danske undersøkelse, bør også nevnes.¹⁷ Den var begrenset til hovedstaden, og omfattet et utvalg av enslige mødre. Også denne undersøkelsen viste at når de ugifte mødre sammenlignes med enslige mødre i det hele tatt, er det de ugifte mødre som får minst del i samfunnets goder. Noe av denne forskjellen skyldes nok aldersfaktoren, men hverken denne undersøkelse eller den danske viser hvor mye de ugifte mødres betydelig lavere gjennomsnittsalder bidrar til forskjellen i økonomiske kår.

Det ser ikke ut til å være noen tvil om at ugifte mødre, så vel i Norge som i de to andre skandinaviske land, tilhører den økonomiske underklasse. Under-

søkelsen fra de andre land tyder på at enslige forsørgere, for å ta det mer generelt, i stor utstrekning er å finne i den økonomiske underklasse, og at de ugifte mødre stort sett er de dårligst stilte blant de enslige forsørgere. I Skandinavia har ugifte mødre gjennomsnittlig dårligere utdanning, yrke, økonomi og boligforhold enn andre kvinner, og en videre undersøkelse ville nok vise at dette også er tilfelle andre steder. I den norske undersøkelsen er det vist at disse forhold ikke bare er en funksjon av at ugifte mødre er så mye yngre enn andre grupper av kvinner som det ville være rimelig å sammenligne dem med. Av den norske undersøkelsen går det fram at ugifte mødre (og fedre) i høyere grad enn sannsynligheten skulle tilsi, rekrutteres fra de lavere sosiale lag.

Ugifte mødre fremstår ikke som en massiv og klagende gruppe, som protesterer mot den situasjon de befinner seg i. Dette kan skyldes flere grunner. 1) Som tidligere nevnt mener de fleste ugifte mødre at deres situasjon er midlertidig, idet de regner med snart å gifte seg, og vanskene er derfor definert som overgangsproblemer. 2) Svært mange av mødrene tilhørte fra før den økonomiske underklasse, og avstanden mellom deres tidligere og nåværende situasjon er derfor ikke stor nok til at de føler seg sterkt urettferdig behandlet av samfunnet. 3) I de lavere sosiale lag har man en mer passiv holdning, forventningene til samfunnet er mindre og evnen til å verbalisere og generalisere sine krav, spesielt innenfor den kvinnelige kjønnsrolle, er mindre. 4) De av mødrene som ville ha vanskeligst for å klare situasjonen har forutsett

dette, og adoptert barnet bort på et tidlig tidspunkt.

5) Utvalget av intervjuede mødre er skjevt, for så vidt som de økonomisk best stilte og de økonomisk dårligst stilte ikke er kommet med i utvalget. Dette betyr at vanskene til de ugifte mødre som har det dårligst, ikke er kommet fram her, og det betyr at de ugifte mødre som nok vil være flinkest til å analysere sine vansker, og som dessuten vil ha vansker av en spesiell art, heller ikke er kommet til orde her.